

GLOBALLASHUV DAVRIDA KOSMOPOLITIZM OMILLARINING IJTIMOIY-FALSAFIY TAHLILI

Nasrullayev Ravshanxon Sirojxonovich

Samarqand davlat chet tillar instituti tadqiqotchisi
rnasrullayev@mail.ru

Annotatsiya

Ushbu maqolada bugungi globallashgan davrda kosmopolitizmni ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy-falsafiy tushuncha sifatidagi destruktiv oqibatlari, uning arxitektonikasidagi komponentlari, uning mazmun-mohiyati, uni yoshlar dunyoqarishida aks etishi ilmiy-falsafiy tahlil qilingan.

Tayanch tushunchalar: globallashuv, destruktiv, kosmopolitizm, komponent, vatanparvarlik, axloq, fenomen, ma'naviyat, qadriyat, ijtimoiy tuyg'u, arxitektonika.

SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE FACTORS OF COSMOPOLITICISM IN THE ERA OF GLOBALIZATION

Abstract: In today's globalized era, the destructive consequences of cosmopolitanism as a spiritual-ethical and social-philosophical concept, its architectural components, its essence, and its reflection in the worldview of young people are scientifically and philosophically analyzed.

Kosmopolitizm (yunoncha kosmopolites – dunyo fuqarosi) – dunyo fuqaroligini da'vo qilish, shuningdek, milliy va davlat suverenitetini rad etish, turli milliy an'ana, madaniyat hamda vatanparvarlik tuyg'usidan voz kechish g'oyasini ilgari suradigan qarash. Kosmopolitizmning negizlari antik davr falsafasida vujudga kelgan. Qadimgi yunon faylasufi Laertiyning ta'kidlashicha, «kosmopolit» so'zi ilk bor kiniklar ta'limoti vakili sinoplik Diogen tomonidan qo'llangan. Boshqa bir yunon mutaffakiri Plutarxning fikriga ko'ra, ushbu tushunchani kitionalik Zenon kiritgan. Epiktet nazarida esa kosmopolitizm atamasining muallifi Suqrot bo'lgan. Uning aytishicha: «Agarda faylasuflarning odam va Xudoning o'rtasida yaqinlik bor, degan fikrlari to'g'ri bo'lsa, unda insonning vatani qayer, degan savolga Suqrotning men afinalik ham, karfagenlik ham emasman, men – kosmopolitman, degan so'zlari bilan javob berish lozim» bo'lgan. Bunday ma'lumotlar Siseron asarlarida ham uchraydi. Ayrim tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, kosmopolitizm g'oyalari sofistlar ta'limotining tarafdorlari asarlarida ham ifodalangan. Antik polisni inqiroziga sabab bo'lgan Peloponess urushlari makedoniyalik Iskandar imperiyasining paydo bo'lishi, keyinchalik esa Rim hukmronligining kuchayishi turli mazmundagi kosmopolitik qarashlarni keltirib chiqargan.

Tarixda kosmopolitizm tushunchaning haddan tashqari bo'rttirib yuborilishiga doir qarashlar ham keng tarqalgan. Bunday qarash kosmopolitizm g'oyasida o'z ifodasini topib, amalda dunyo fuqaroligini da'vo qilish, shuningdek, milliy va davlat suverenitetini rad etish, turli milliy an'ana, madaniyat hamda vatanparvarlik tuyg'usidan voz kechishni targ'ib qilgan.

Kosmopolitizm vatanparvarlik, millat, xalq degan voqeliklarni rad etadi, u

etnomadiniy makonsiz borliqni targ‘ib etadi, diqqatini “global birlik” deb atalgan millatsiz, davlatsiz, maslaksiz makonni yaratishga intiladi.

O‘rta asrlarda katolik cherkovi keskin kosmopolitik tendensiyalar tarafdori bo‘lgan. Uyg‘onish davrida dunyo fuqaroligi g‘oyalari feodal tarqoqlikka qarshi yo‘naltirilgan edi. Bu g‘oyalar Dante Aligyeri, Tomazo Kampanella, Petrarka, Piko dela Mirandello, Rotterdamlik Erazm, Vives, Rable, Monten kabi mutafakkirlarning asarlarida o‘z aksini topgan. Germaniyada bunday g‘oyalarni Lessing, Gyote, Shiller, nemis mumtoz falsafasi vakillari Kant va Fixte ilgari surgan. Ularning kosmopolitizmi vatanparvarlik tuyg‘ulari bilan mushtarak bo‘lib, milliy birlikka erishish maqsadida yuzaga chiqqan. Keyinchalik kosmopolitizm keskin xarakterga ega bo‘lib, kapitalning daromad orqasidan quvish manfaatlarini aks ettira boshlaydi.

Bugungi kunda kishilik jamiyatining global yaqinlashuvi, avvalo, texnik taraqqiyot, transport vositalari, aloqa va kommunikatsiya tarmoqlari, mikroelektronikaning rivojlanishi bilan bog‘liq.²⁹ Postkommunistik makonda mustaqil davlatlarning vujudga kelishi, ularning bozor iqtisodiyotiga o‘tishi va jahon xo‘jalik aloqalari tizimiga faol kirishishi globallashuvning yana bir kuchli omiliga aylandi.³⁰ Hozirgi davrda globallashuv jarayonining kengayishiga aholining ijtimoiy-iqtisodiy faolligi, ayniqsa, ishchi kuchining migratsiyasi sezilarli ta’sir qilmoqda. Dunyoning birorta ham davlati migratsiya jarayonlaridan chetda qolayotgani yo‘q. Buning ham o‘ziga xos sabablari bor. Avvalo, donor davlatlar, ya’ni migrantlarni etkazib beradigan mamlakatlarda aholining tez o‘sishi, mehnatga layoqatli bo‘lgan aholi orasida ishsizlik darajasining yuqoriligi, maoshning pastligi, etarli darajada hayot kechirish uchun zarur bo‘lgan yuqori ish xaqi to‘lanadigan ish topish va o‘z kasbiy mahoratini oshirish imkoniyatining cheklangani shular jumlasidandir. Resipiyent, ya’ni qabul qiluvchi davlatlar uchun esa, qo‘shimcha arzon ish kuchiga, yuqori malakali mutaxassislariga ehtiyoj, hayot sharoitlari va maoshning yuqori darajasi xos bo‘lib, bu esa mehnat migratsiyasi uchun qulay sharoit yaratmoqda. Aholining siljishi, o‘z navbatida, ob‘yektiv hodisa bo‘lib, ma’lum ma’noda xalqaro aloqalar va iqtisodiy hamkorlikka ko‘maklashadigan jarayonlarning rivojlanishiga, xalqaro transport va kommunikatsiya vositalarining takomillashuviga, shuningdek, aholining xalqaro moliyaviy tuzilmalardan keng foydalanishiga, axborot tarqatish sur’atiga ijobiy ta’sir etadi. Shu bilan birga, hozirgi paytda aholi migratsiyasi bilan bog‘liq salbiy jihatlar ham namoyon bo‘lmoqda. Bu esa noqonuniy migratsiya to‘lqinlarining davlat tomonidan doimiy ravishda nazorat qilinishini talab etmoqda. Muhojirlar orasida uyushgan jinoyatchilik, nizolar va boshqa qonunbuzarliklarning vujudga kelishi hamda o‘sishi ko‘pgina davlatlarning barqarorligiga salbiy ta’sir etayotganini mutaxassislar ta’kidlamoqda³¹.

Xulosa qiladigan bo‘lsak, yangi asrda jamiyat iqtisodiy asoslarini mustahkamlashga xalal beradigan, ijtimoiy nizolar va kelishmovchiliklarni keltirib chiqadigan, hamjihatlik va milliy birdamlikka putur etkazadigan, ma’naviy-mafkuraviy tanazzulga sabab bo‘ladigan kosmopolitik omillar ko‘paygani tufayli jamiyat xavfsizligini ta’minlash muddaosi o‘zgacha ahamiyat kasb etmoqda.

Ergashev I., SHaripov B., Jakbarov M. Jamiyatni erkinlashtirish va ma’naviyat. – T.: Akademiya, 2002.

³⁰ Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах. - М.: Прогресс-Традиция, 2004

³¹ Xo‘janova T.J. Mafkuraviy profilaktika – yosh avlodni g‘oyaviy himoyalash omili (ijtimoiy-falsafiy tahlil). –T.: O‘zbekiston faylasuflari Milliy jamiyati. 2019.

Adabiyotlar

1. Ergashev I., SHaripov B., Jakbarov M. Jamiyatni erkinlashtirish va ma'naviyat. – T.: Akademiya, 2002.
2. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах. - М.: Прогресс-Традиция, 2004.
3. Хо'janova T.J. Mafkuraviy profilaktika – yosh avlodni g'oyaviy himoyalash omili (ijtimoiy-falsafiy tahlil). –T.: O'zbekiston faylasuflari Milliy jamiyati. 2019.
4. Sog'uniy Alixon To'ra "Vatan ahillarim". -T.: O'zbekiston 1992.